CORNEL CIUREA
EXPERT IDIS

REFORMELE SOCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA: UN CAZ PARTICULAR – REFORMA SISTEMULUI DE PENSII

Policy Brief

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

IANUARIE
2014

Acest produs apare în parteneriat cu Friedrich-Ebert-Stiftung

www.viitorul.org

POLICY BRIEF

REFORMELE SOCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA: UN CAZ PARTICULAR – REFORMA SISTEMULUI DE PENSII

Cornel Ciurea

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul”, nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” și nici Friedrich-Ebert-Stiftung nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.

www.viitorul.org

Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați direct Serviciul de Presă și Comunicare Publică al IDIS „Viitorul”. Persoana de contact: Diana Lungu - diana.lungu@viitorul.org

ADRESA DE CONTACT:
Chișinău, Iacob Hîncu 10/1, 2004, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 21 09 32
Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org

Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul”.

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) este o fundație politică, social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicîndu-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții socialdemocrate la problemele actuale și viitoare ale societății.

Cu Republica Moldova, Friedrich-Ebert-Stiftung și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al Fundației.

Tel.: (373 22) 855830
E-mail: fes@fes-moldova.org
web: www.fes-moldova.org

Fotografie pagina 1: www.roisinshortall.ie

SUMAR EXECUTIV

Prezenta analiză ia în vizor trei tipuri de reforme care sunt implementate în Republica Moldova – reformele ce țin de integrarea europeană, reformele anti-corupție și reformele sociale. Autorul face o analiză comparativă, evidențiind caracterul ideologic mai pronunțat al reformelor sociale și gradul de conflictualitate sporit, propriu acestor reforme. În același timp, lucrarea sugerează iminența factorului politic prezent în multitudinea fenomenelor sociale. În această ordine de idei, este analizat cazul reformei sistemului de pensii, fiind evidențiate valențele politice ale demersului. Autorul consideră că, spre deosebire, de reforma învățământului universitar, promovată de Ministerul Educației cu suficientă tărie, în pofida criticilor însoțitoare, reforma sistemului de pensii pare a fi mai curând o "reformă veșnic amânată" din cauza lipsei unei voințe politice. Această amânare nu poate, însă, dura la nesfârșit.

1. Locul reformelor sociale în contextul general al reformelor din Republica Moldova

Reformele promovate în Republica Moldova în perioada 2009-2013 au caracter diferit și urmăresc finalități distincte. Reformele cele mai vizibile și mediatizate – precum cele din domeniul educației și justiției – nu sunt neapărat și cele mai importante întrucât ele nu reușesc să modifice în mod esențial structurile ascunse și informale care dau sens vieții sociale. Cu toate acestea, toate reformele implementate sau în curs de desfășurare, schimbă radical felul în care Moldova va ființa în următorii ani. Din punctul nostru de vedere, reformele promovate de coaliția proeuropeană pot fi grupate în câteva categorii distincte:

— *Reforme care urmăresc obținerea semnării și ratificării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană*, ele reducându-se strict la cele patru zone tematice ce țin de liberalizarea regimului de vize (securitatea documentelor, migrația și managementul frontierelor, justiția și drepturile omului), dar și la negocierea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător ce implică schimbări profunde în domeniul politicilor tarifare, aplicării standardelor tehnice ale UE, utilizarea normelor sanitare și fitosanitare ale UE, susținerea concurenței potrivit normelor UE, reforma achizițiilor publice și asigurarea proprietății intelectuale. În cazul în care aceste reforme vor fi realizate, aceste transformări vor schimba drastic reperele civilizaționale ale Republicii Moldova. Cu toate acestea, reformele în cauză sunt implementate cu mijloace nesemnificative și se sprijină, în mare parte, pe o puternică voință politică a actualei guvernări. Din această cauză, ele pot fi ușor inversate în cazul unei alternanțe la guvernare care ar putea să aducă la putere forțe ostile reformelor. În plus, aceste reforme nu izvorăsc dintr-un impuls imediat și constrângător, ci reprezintă mai curând o consecință a alegerii unei orientări de politică externă. Din această cauză, ele sunt susținute de acele segmente sociale care sprijină orientarea în cauză și sunt respinse, în mod simetric, de acele grupuri care se orientează în altă direcție. Din același set de reforme fac parte și transformările ce se produc în sistemul învățământului universitar din Republica Moldova în vederea racordării lui la principiile Procesului Bologna și a introducerii elementelor de dezvoltare regională chiar dacă ele nu sunt asociate cu procesul de semnare a Acordului de Asociere.

— *Reforme care vizează lupta împotriva corupției.* Acest tip de reforme sunt prevăzute și în primul set de schimbări, dar le depășesc cu mult cadrul întrucât sunt determinate și de un puternic impuls justițiar existent în interiorul societății moldovenești. De exemplu, pachetul proiectelor de legi privind măsurile anti-corupție, remis Parlamentului de către Guvern la finele anului 2013, și care cuprinde măsuri destul de controversate, precum testarea integrității profesionale sau includerea în Codul Penal a unei noi măsuri de siguranță – "confiscarea extinsă" și a unei noi componente de infracțiune – "îmbogățirea ilicită", precum și stabilirea prin lege a obligativității testării candidaților la funcția de judecători și procurori cu poligraful. Reformele din acest set au un dublu impuls – intern și extern – dar nu dispun de o susținere politică de anvergura celor din primul set din motive lesne de înțeles – reformele în cauză pot afecta interesele factorilor politici. În același timp, cererea socială pentru acest tip de reforme este cu mult mai mare decât în primul caz. Aceste reforme sunt sprijine în mod diferit decât cele din primul grup, având aliați și adversari atât în tabăra puterii, cât și în cea a opoziției. Cu alte cuvinte, susținerea este mai curând transversală decât verticală.

— *Reforme care țintesc reducerea cheltuielilor bugetare, optimizarea și "raționalizarea" proceselor*, pot fi grupate la rubrica politicilor de austeritate. Acest set de reforme cuprinde un șir de transformări care aparent se produc în domenii diferite și nu au o interconexiune clară. Principalele reforme care pot fi menționate din acest grup sunt reforma sistemului preuniversitar, reforma sistemului finanțelor publice locale și reforma sistemului de pensii din Republica Moldova. Toate aceste reforme, care pot fi numite, în mod generic, drept reforme sociale, conțin elemente importante care le disting în mod clar de tipurile anterioare - dorința de a diminua cheltuielile "iraționale" care, în opinia promotorilor, duc la pierderi în sistem, încercarea de optimizare a sistemului, care este aparent supradimensionat și de asigurare a eficienței în detrimentul echității și obiectivul de "despovărare" a statului care pare a fi gripat din cauza excesului de sarcini. În comun, ele urmăresc micșorarea poverii asupra bugetului statului. Reforma sistemului preuniversitar țintește reducerea numărului de instituții și mărirea numărului de elevi în clase, reforma finanțelor publice locale este centrată pe ideea de venituri și alocarea rațională de fonduri primăriilor, iar reforma sistemului de pensii vizează rezolvarea situației dramatice create în sistemul asigurărilor sociale în care unei singure persoane pensionate îi corespund doar două persoane active, ceea ce a dus la crearea unui deficit al bugetului asigurărilor sociale. Din cauza obiectivului de raționalizare, aceste reforme sunt cuantificabile (spre deosebire de legile anti-corupție) și se sprijină pe formule (formula finanțării per elev, formula de transferuri de bani calculată după numărul populației sau stabilirea nivelului de indexare și metoda de calculare a pensiei). În același timp, reformele din acest set izvorăsc din necesitatea reală de a micșora povara asupra politicii bugetar fiscale deși există mari disensiuni în ceea ce privește înțelegerea fenomenului de pierderi și "cheltuieli iraționale". Din cauza acestor blocaje interne, reformele date se ciocnesc de împotriviri considerabile, ele fiind confruntate atât de partidele de stânga, cât și de forțe politice care pledează pentru o politică bugetară generoasă, în special, într-un an electoral precum este 2014. În fond, spre deosebire de reformele anterioare, considerate "ideologic neutre", ultimul tip de reforme sunt pronunțat ideologice și sunt combătute de forțele politice de stânga. Doar în acest ultim caz, conflictele politice pot fi considerate cu adevărat ideologice în sensul clasic al cuvântului, care pune accentul pe clivajul – liberali/socialiști.[1]

În continuare, am clasificat seturile de reforme din Republica Moldova în funcție de câțiva parametri esențiali pentru înțelegerea finalităților și traseului lor. Observăm din tabel că reformele sociale ar putea

[1] De fapt, și celelate seturi de reforme (legate de integrarea europeană sau de lupta împotriva corupției) sînt ideologice dar ele se referă la un alt mod de înțelegere a ideologiei – fie ce ține de orientarea vectorului de politică externă fie de raportare la fenomenul înavuțirii frauduloase. Totuși, reformele sociale reliefează cel mai clar dilemele economice pe care statul trebuie să le rezolve pe parcursul așa-numitei "perioade de tranziție".

fi considerate reforme din perioada modernă, ele fiind determinate de un clivaj clasic care a făcut carieră în secolul 19-20.[2] În opinia noastră, aceste reforme comportă un grad mai înalt de raționalitate întrucât pun un accent explicit pe optimizare și eficiență, considerând mijloacele mai importante decât obiectivele (*Tabelul 1*).

Reformele sociale, elucidate în tabelul de mai sus, continuă să fie un important factor de modelare a comportamentului electoral, critica cărora permit partidelor de stânga să delegitimeze puterea. În același timp, Coaliția Proeuropeană este nevoită, în condițiile unor constrângeri bugetare și a presiunilor venite din exterior, să opereze asemenea reforme în pofida dezaprobării publicului, mizând pe recuperarea din handicap prin promovarea reformelor din setul întâi al căror grad mediu de raționalitate le permite să spere că ele vor fi acceptate de public. Costurile reformelor sociale sunt evidente – disponibilizări și închideri de școli în cazul optimizărilor din domeniul învățământului preuniversitar, peste 170 de localități cu finanțare redusă în cazul reformei finanțelor publice locale și imposibilitatea alocărilor politice prin intermediul Anexei 6 a bugetului în cazul reformei finanțelor publice locale și posibila majorare a vârstei de pensionare sau pierderea controlului statului asupra sistemului de pensii în cazul reformei sistemului asigurărilor sociale. Aceste costuri sunt speculate de partidele politice aflate în opoziție față de procesele de schimbare chiar dacă și cele mai de stânga partide admit necesitatea unor asemenea reforme. În același timp, implementarea reformelor

[2] Teoria clasica a clivajelor, ce are in statele Europei Occidentale, a fost formulata de Seymour Lipset si Stein Rokkan in lucrarea Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignements: An Introduction (1967) in care cei doi propun paradigma celor 4 clivaje si "transpunerea lor in sisteme de partide":
- clasa (muncitori vs. angajatori ori chiriasi/arendasi vs proprietari);
- centru-periferie (interese provinciale, regionale vs. stat-natiune centralizat);
- rural-urban (interesele pt. proprietatea pamantului vs. intreprinzatori industriali);
- clerical – anticlerical (Biserica vs. stat natiune centralizat).

TABELUL 1. Tipuri de reforme în Republica Moldova

Set de reforme	Manifestare ideologică	Tip de conflictualitate	Repere valorice	Grad de raționalitate
Reforme ce vizează Acordul de Asociere și Integrarea Europeană	Clivajul europenism vs. euro-asiatism	Verticală (conflictualitate clar separată între putere și opoziție)	Conjunctural (oscilează în funcție de forța politică de la guvernare și balanța geopolitică)	Mediu (raționalitatea scopurilor, după Max Weber, țintind aderarea la UE)
Reforme ce vizează combaterea corupției	Clivajul oligarhi vs. popor	Transversală (conflictualitate care se regăsește atât în tabăra puterii, cât și cea a opoziției în funcție de apartenență la oligarhie	Populist (sunt promovate de întreaga societate dar numai la nivelul discursului public)	Mic (reformele nu pot fi cuantificate și măsurate)
Reforme sociale (sistemul preuniversitar, finanțe publice locale, sistemul de pensii)	Clivajul liberali vs. socialiști	Transversală (conflictualitate ce se regăsește atât în tabăra puterii, cât și în cea a opoziției, în funcție de apartenență la stânga și dreapta economică	Eficiență vs. echitate (reprezintă o luptă constantă între două orientări diferite cu o abordare complet diferită a chestiunii austerității)	Înalt (raționalitatea mijloacelor după Max Weber, fiind important procesul și nu rezultatul)

sociale demonstrează un fel de caracter de implacabilitate – aceste reforme sunt promovate și puse în aplicare în pofida rezistenței exercitate de adversarii politici și critica populației. Acest caracter ineluctabil al reformelor sociale se datorează, eminamente, slăbirii rolului statului în societatea contemporană, fapt care nu-i permite să îndeplinească în deplină măsură funcțiile tradiționale de asigurare a unui nivel acceptabil al bunăstării. Această retragere a statului, deghizată în discursul ademenitor al "optimizării" și "eficientizării", se produce în condițiile în care statul a identificat un nou centru de gravitație – integrarea europeană. În mod paradoxal, aritmetica jocului politic din societatea moldovenească se rezumă la o întrebare sacramentală pe care o putem adresa în același timp atât puterii, cât și opoziției – vor putea oare reformele legate de Acordul de Asociere să contracareze impactul negativ pe care îl produc pe termen scurt și mediu reformele sociale asupra populației.

Astfel, promovarea reformelor din Republica Moldova nu poate fi separată de logica jocului politic – reformele sunt înserate în această textură și capătă sens doar dacă urmărim, de la înălțimea zborului de pasăre, strategiile actorilor importanți.[3] Reformele sociale sunt reforme impuse de constrângeri obiective care reclamă o dezangajare a statului și proclamarea "eficienței" drept singur criteriu de evaluare a justeței politicilor publice. Aceste reforme sociale sunt promovate de forțe politice aflate la guvernare care nu se pot opune "chemării timpului", denumită în mod diferit drept neoliberalism, postindustrialism sau globalizare. Pentru diminuarea impactului negativ al acestor reforme sociale, asistăm la un fel de "alchimie a reformelor" prin care reformatorii încearcă să distileze virtuți reale sau imaginare din reformele cu un grad de raționalitate mai mic – reforme europene și de combatere a corupției. Acești actori mizează pe imposibilitatea cuantificării exacte a rezultatelor acestor reforme care pot fi prezentate printr-o manieră atractivă publicului larg. Astfel, retragerea și dezangajarea statului prin intermediul reformelor sociale sunt asezonate cu procese aparent atractive ce durează în timp și nu pot fi imediat verificate, precum sunt liberalizarea regimului de vize sau intrarea în Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Asistăm astfel la un proces prin care realitatea tradițională, clasică, "solidă" și familiară tuturor, precum e cea a confruntării dintre liberali și socialiști, în baza clivajelor sociale este înlocuită cu o altă realitate – virtuală, fluidă, neverificabilă și întinsă în timp, precum e cea a reformelor de combatere a corupției sau de aderare la spațiul european. Prin aceste mijloace, puterea încearcă, cu un succes relativ, să amortizeze duritatea șocurilor cauzate de reformele sociale ce derivă din slăbirea capacității ei de control și afirmare.

2. Reforma sistemului de pensii – un compromis în construire între constrângeri obiective și inevitabila logică politică

Reforma sistemului de pensii – proces lansat în luna noiembrie de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, demonstrează cu prisosință conflictul existent între necesitatea promovării reformelor sociale din cauza constrângerilor economice și demografice și logica politică care reclamă în mod imperios o "alchimie reformistă" de escamotare a costurilor și promovarea doar a părților mai puțin problematice ale reformei. Declarația Ministrului, Valentina Buliga, ilustrează această abordare: " Scopul reformării sistemului de pensii nu este de a reduce povara financiară a statului, ci de a asigura viitorilor pensionari încrederea că atunci când vor atinge perioada de pensionare vor primi o pensie decentă".[4] Astfel, autorii reformei nu admit existența unor riscuri pentru beneficiarii reformei, ci accentuează doar scopul final și virtuțile ei.

După cum se cunoaște, actualul sistem de pensionare este bazat pe principiul solidarității între generații conform căruia contribuțiile colectate sunt utilizate imediat pentru plata pensiilor. Însă, un asemenea mecanism redistributiv este expus mai multor riscuri, atât *de ordin economic*, cât și *demografic*, *social* și *juridic*. În particular, *scăderea ratei de ocupare*, *fenomenul emigrației forței de muncă* și *îmbătrânirea populației* au afectat esențial stabilitatea sistemului

[3] Această abordare este tributară viziunilor lui Michel Foucault asupra relațiilor de putere care mențin structurile sociale

[4] http://unimedia.info/stiri/reforma-sistemului-de-pensii--buliga-majorarea-varstei-de-pensionare--lucru-nedorit-68107.html

în ultimii ani.[5] Aceasta a dus la erodarea bazei impozabile în paralel cu creșterea obligațiilor de plată față de pensionari. Prin urmare, începând cu anul 2009, deficitul bugetului asigurărilor sociale de stat (BASS) este finanțat prin transferuri directe de la bugetul de stat, fapt care implică importante cheltuieli financiare. Totodată, în timp ce ponderea cheltuielilor aferente pensiilor este aproape de media din UE, 90% din beneficiari primesc o pensie inferioară chiar și minimului de existență, iar raportul dintre pensia și salariul mediu, în ultimii câțiva ani, variază în jurul nivelului de 26%, nivelul minim admisibil fiind de 40%. Mai mult decât atât, presiunile asupra fondului public de pensii și asupra populației ocupate sunt relevate de raportul foarte scăzut dintre pensionari și contribuabili (cca 1 la 1), care este net inferior nivelului minim considerat sustenabil (1 la 4).

În 2012, partidele din coaliția Proeuropeană (anterior AIE 2) au încercat să opereze niște modificări care să contribuie la ameliorarea nivelului de trai al pensionarilor. Astfel, persoanele care au pensii mai mici decât minimul de existență pentru pensionari egal cu 1311 de lei, au beneficiat de o majorare a acestora cu 15% de la 1 aprilie 2013. Majorarea pensiilor a fost alcătuită din indexarea anuală a acestora în valoare de 6,75% și o mărire cu 8,2% pentru persoanele care primesc lunar pensii mai mici de 1300 de lei. Pentru aceste majorării de pensii a fost nevoie de circa 449 mln. lei.

Aceste majorări au stârnit critici din partea opoziției întrucât nu au identificat clar sursele din care urmau să fie alocați bani suplimentari pentru beneficiarii de pensii majorate. În sine, acțiunea a reprezentat un exemplu de manevră politică a actualei guvernări care a dorit să inducă un sentiment de creștere în condițiile în care dinamica indexării (dar și a majorării) pensiilor ceda considerabil ritmurilor guvernării precedente.[6]

Totuși, potrivit mai multor experți în domeniu, sistemul de pensii din Republica Moldova a ajuns la o etapă în care necesită schimbări rapide și radicale, care să-i asigure sustenabilitatea. Pentru a depăși criza de sistem trebuie construit sistemul multipilon, bazat pe diversificarea riscurilor demografice și economice.[7] Fără îndoială, urmare a reformei sistemului de pensii din 1998, Moldova a înregistrat unele progrese, în contextul dat fiind vorba de indexarea și majorarea pensiilor, însă acestea, în mare parte, nu au condus la o creștere a bunăstării populației, fie din cauza crizei economice, fie și a formulelor de calcul ce privilegiază anumite categorii de pensionari, dar și a multiplelor aspecte de evaziune fiscală și a economiei tenebre.

În aceste condiții, în luna noiembrie, Ministerul lansează procesul de dezbateri privind reformarea sistemului de pensii, propunând unificarea modalității de calcul a cuantumului de pensii asigurate pentru toate categoriile de contribuabili, inclusiv funcționari publici, membri ai guvernului, deputați în parlament, procurori, judecători, colaboratori vamali și aleși locali. Cu toate acestea, experții interpretează în mod diferit aceste propuneri, găsind în ele stânci ascunse legate de manipularea vârstei de pensionare. Tot ei susțin că în condițiile de îmbătrânire a populației - actualmente, ponderea persoanele de 60 de ani și mai mult este de peste 15% din totalul populației - se cere majorarea vârstei de pensionare.[8] Această reformă radicală este solicitată și de anumite organisme internaționale și reprezintă chintesența abordărilor liberale care deocamdată nu pot fi acceptate de factorul politic.

Procesul de dezbateri fiind abia lansat, nu putem cunoaște cum se va finaliza și care vor fi propunerile acceptate. Cu toate acestea, putem intui o logică politică în desfășurarea procesului de dezbateri. Acesta a fost lansat la sfârșitul anului 2013 și cu siguranța va continua în 2014 – un an electoral. Astfel, dezbaterile vor avea menirea să creeze o atitudine pozitivă în societate față de procesul de reforme sociale fără ca aceste reforme să fie implementate într-o manieră tranșantă (e.g. majorarea vârstei de pensionare). Cu toate acestea, un asemenea

[5] A. Lupușor, „*Prețul solidarității între generații și modelul optim de reformă a sistemului de pensionare*", Expert-Grup, Chișinău 2012.

[6] Dinamica anuală a nivelului de indexare a pensiilor

Anii	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Indexarea (%)	22,3%	18,2%	15,7%	20,7%	17%
Anii	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Indexarea (%)	20%	4,3%	7,8%	9,6%	6,75%

Sursa: *Ministerul Muncii Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Finanțelor, rapoarte anuale*

[7] V. Antonov, V. Frunzaru, O. Poalelungi „*Spre un sistem sustenabil de pensii în Republica Moldova*", Chișinău, 2012

[8] http://www.europalibera.org/content/article/25158745.html

proces tehnic secundat de o logică politică comportă și riscuri. În cazul unei proaste gestionări a procesului de reformare a sistemului de pensii și intrarea lui în impas, reformatorii ar putea fi acuzați de promovarea unor politici populiste. Să ne amintim în acest context că în 2013 propunerea Partidului Democrat de modificare a mecanismului de indexare prin care s-ar fi aplicat un coeficient de indexare de 9% pentru pensiile mai mici de 1500 lei (spre deosebire de 6,7% cum s-ar aplica potrivit legislației actuale) și 4,6% pentru pensiile mai mari de 1500, n-a fost acceptat de Parlament, lipsind PDM de inițiativă în materie de reformare a sistemului de pensii.

3. Concluzii

În aceste condiții, reforma sistemului de pensii, alături de celelalte reforme sociale nu poate fi înțeleasă în afara dinamicii întregului proces politic din Republica Moldova. Fiind propusă ca o încercare de înlăturare a constrângerilor obiective – demografice și economice - și fiind în sine o tentativă de optimizare a sistemului, reforma intră în colimatorul politic, fiind promovată într-o manieră care se vrea cât mai acceptabilă pentru public într-un context care va fi cu siguranță electoral. În aceste condiții, capacitatea de promovare a unei reforme serioase, bazate pe propuneri legate de instituirea fondurilor de pensii private devine din ce în ce mai incertă, cu atât mai mult cu cât reforma sistemului de pensii nu poate fi promovată cu fermitate într-un an electoral.

În același timp, această reformă nu poate fi abandonată, factorul politic fiind impus să o abordeze mai devreme sau mai târziu în virtutea problemelor demografice și economice cu care se confruntă Republica Moldova. Spre deosebire de reforma învățământului universitar, promovată de Ministerul Educației cu suficientă tărie, în pofida criticilor însoțitoare, reforma sistemului de pensii pare a fi mai curând o ”reformă veșnic amânată” din cauza lipsei unei voințe politice. Inițierea procesului de dezbateri în legătură cu această reformă reprezintă o nou șansă pentru ca situația din sistem să fie ameliorată. În condițiile unei presiuni demografice din ce în ce mai mari, amânarea acestei reforme ar putea să coste foarte mult.